

SYLWETKI

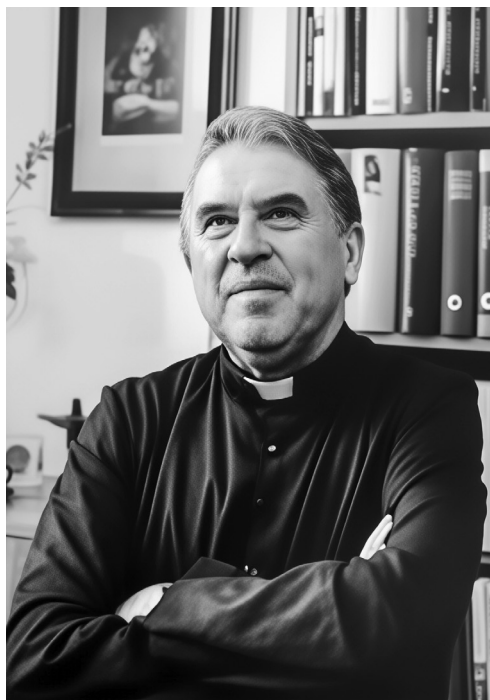
Przegląd Historyczno-Oświatowy
2025, nr 1–2
PL ISSN 0033-2178

WIESŁAW PARTYKA
ORCID: 0000-0002-5595-2901
Katolicki Uniwersytet Lubelski
Jana Pawła II

(DOI: 10.17460/PHO_2025.1_2.07)

KSIAŹD PROFESOR EDWARD WALEWANDER (1947–2025) – KAPŁAN, PEDAGOG, DZIAŁACZ POLONIJNY

Ks. prof. Edward Walewander

Źródło: https://www.kul.pl/ks-prof-dr-hab-edward-walewander,art_78410.html
(dostęp: 11.08.2025)

Ksiądz Profesor Edward Walewander urodził się 6 grudnia 1947 r. w Niemirówku – wsi leżącej na Roztoczu, koło Tomaszowa Lubelskiego, na południe od Zamościa, niedaleko Krasnobrodu. Jego rodzice, Apolonia z domu Semczuk i Józef Walewander, byli właścicielami niewielkiego gospodarstwa rolnego. Wzrastanie w rodzinie głęboko religijnej i patriotycznej, niedaleko sanktuarium maryjnego w Krasnobrodzie, w otoczeniu pięknej przyrody i wielu pamiątek historycznych (min. z powstania styczniowego czy II wojny światowej), kształtowało charakter i osobowość ks. Walewandra (Walewander, 2022, s. 10–19).

Do szkoły powszechnej uczęszczał w rodzinnym Niemirówku. Już wtedy wykazywał duże zdolności humanistyczne, jednak względy praktyczne spowodowały, że po ukończeniu szkoły powszechnej został uczniem 3-letniej Zasadniczej Szkoły Mechanizacji Rolnictwa w Tomaszowie Lubelskim. Była to w dużej mierze decyzja rodziców, którzy chcieli, aby syn zdobył dobry i poszukiwany w środowisku wiejskim zawód (Walewander, 2022, s. 63). Ponadto szkoła ta była stosunkowo blisko i miała internat. Kolejnym etapem w Jego edukacji było 4-letnie Technikum Przemysłowo-Pedagogiczne w Lublinie. O wyborze tej szkoły zdecydował już sam Edward Walewander. Wybór tej placówki wiązał się zarówno z Jego zainteresowaniami humanistycznymi oraz pragnieniem zostania nauczycielem, aby móc uczyć i wychowywać młodych ludzi. Zetknął się tutaj z wieloma doskonałymi nauczycielami, którym zawdzięczał swoją formację naukową i osobowościową. Często wspominał swoje nauczycielki historii: Emilię Józefacką i Annę Krzymowską (obie absolwentki KUL), nauczycielkę pedagogiki Urszulę Zgodzińską oraz wychowawcę i nauczyciela matematyki, absolwenta i doktora Uniwersytetu Lwowskiego, Jerzego Rozmeja, który *rozbudził i zwielokrotnił jego zainteresowanie książką, nauczył dokładności i akurataności w pełnieniu obowiązków i szacunku dla człowieka* (Śladkowski, 2017, s. 20).

W 1968 r., po uzyskaniu matury w Technikum Przemysłowo-Pedagogicznym w Lublinie, odkrył w sobie powołanie kapłańskie i wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie. Tutaj również zetknął się z wybitnymi wykładowcami, którzy z pewnością wywarli na Niego ogromny wpływ. Niewątpliwie do takich osób należał ks. prof. Mieczysław Żywczyński, który prowadził wykłady z nowożytnej historii Kościoła. Po trzech latach studiów w Lublinie został wysłany na dalsze studia do Innsbrucka, gdzie kontynuował studia teologiczne na prowadzonym przez jezuitów Wydziale Teologii Leopold-Franzens-Universität. Jako specjalizację wybrał seminarium z historii Kościoła prowadzone przez prof. Ferdynanda Maasa TJ. W 1974 r. uzyskał magisterium z teologii na podstawie pracy *Echa Powstania Styczniowego w prasie tyrolskiej*. W tym samym roku Edward Walewander przyjął w Innsbrucku święcenia kapłańskie. Pozostając na dalszych studiach w Innsbrucku, w 1978 r. uzyskał doktorat na podstawie pracy pt. *Die österreichische Presse und der polnische Januaraufstand* (Frankfurt n/M 1991); polskie tłumaczenie: *Echa Powstania Styczniowego w prasie austriackiej* (Walewander, 1989a). Pracą doktorską kierował Ladisław Szilas TJ. Warto dodać, że w czasie swoich austriackich studiów E. Walewander zetknął się po raz pierwszy z życiem tamtejszej Polonii, co miało wpływ na Jego późniejszą działalność naukową (Walewander, 2022, s. 24).

Z Austrii do Lublina wrócił po siedmiu latach, w 1978 r. Posiadał już wtedy nie tylko ugruntowaną wiedzę z zakresu teologii i historii, ale również znał świetnie język niemiecki i miał spore umiejętności w zakresie prowadzenia badań naukowych. Początkowo pracował jako wikariusz parafii katedralnej w Lublinie. Pełnił również wiele innych funkcji, m.in.: do 1984 r. był sekretarzem

biskupa lubelskiego ds. kontaktów z zagranicą, w latach 1979–1982 był referentem ds. misji w diecezji lubelskiej, w latach 1982–1986 referentem ds. ekumenizmu, w latach 1984–1986 diecezjalnym duszpasterzem rodzin, był również tłumaczem w kancelarii biskupa lubelskiego Bolesława Pylaka (Walewander, 2011, s. 177). Dosyć szybko zauważono Jego potencjał naukowy i dzięki wstawianictwu proboszcza parafii katedralnej, ks. bp. Zygmunta Kamińskiego (późniejszego arcybiskupa szczecińskiego), ks. Edward Walewander trafił pod opiekę ks. prof. Zygmunta Zielińskiego, wybitnego historyka Kościoła. W ten sposób rozpoczęła się kariera naukowa ks. Walewandra na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, którą początkowo łączył z funkcją prefekta w lubelskim Wyższym Seminarium Duchownym (1979–1983).

Pracę naukowo-dydaktyczną na KUL rozpoczął 1 października 1980 r., prowadząc wykłady z historii Kościoła w epoce nowożytnej na Wydziale Teologicznym w Wyższym Seminarium Duchownym w Lublinie. Rola wychowawcy i wykładowcy odpowiadała w pełni uzdolnieniom, które znajdowały swój wyraz w działaniu praktycznym, a także w planach badawczych i coraz mu bliższym kierunku pracy naukowej, którym okazała się pedagogika. W latach 1983–1985 był starszym asystentem w Instytucie Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL, założonym w 1972 r. przez ówczesnego rektora KUL o. prof. Alberta Krąpca. W 1985 r. uzyskał adiunkturę, a trzy lata później – nominację na profesora nadzwyczajnego KUL. W 1990 r. po ks. prof. Stanisławie Kowalczyku ks. prof. Edward Walewander objął kierownictwo nad tym Instytutem, pełniąc tę funkcję do 2005 r. W tym czasie mocno rozwinął działalność placówki, szukając nowych kontaktów z różnymi ośrodkami Polonii na świecie, a potem bardzo skutecznie je utrzymywał i poszerzał. Szczególną uwagę poświęcał Polakom na Wschodzie, a więc głównie wywiezionym w czasie II wojny światowej w głąb ZSRS. Liczne organizowane przez Niego sympozja zaowocowały wieloma publikacjami, które zostały zebrane w kilkunastu tomach serii pt. *Polacy na Wschodzie mówią o sobie*, wydawanej przez Wydawnictwo KUL w latach 1993–2005. Utrzymywał i nawiązywał nowe kontakty z wieloma ośrodkami naukowymi zarówno w Europie, jak i poza nią. W 1987 r. odbył semestralną podróż naukową po Kanadzie, ponadto miał liczne odczyty i wykłady w środowiskach naukowych Austrii i Niemiec. W 1992 r. odbył podróż po USA, odwiedzając polskie parafie i poznając tamtejszą Polonię. W latach 1993–2002 był prezesem Oddziału Lubelskiego Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”. W ramach tej instytucji starał się ożywić działalność polonijną w USA.

Jako dyrektor Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL ks. prof. Edward Walewander był przez kilka lat redaktorem serii wydawniczej „Biblioteka Polonii” (seria A – Studia oraz seria B – Materiały i Dokumenty). W ramach tej serii wydał 47 książek: własne prace autorskie, publikacje innych pracowników Instytutu oraz autorów krajowych i zagranicznych, współpracujących z tą placówką badawczą. Na uwagę zasługuje również Jego

działalność redakcyjna dotycząca dziejów oświaty i myśli pedagogicznej. W ramach serii A i B „Biblioteki Pedagogicznej” ukazały się m.in. takie publikacje jak: *Katolicka i liberalna myśl wychowawcza w Polsce w okresie międzywojennym. Zagadnienia wybrane* (Walewander, 2000c); *Polacy na Uniwersytecie w Innsbrucku* (Walewander, 2001); *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej 1944–1956* (Walewander, 2002a); *Losy pedagogów polskich na Wschodzie* (Walewander, 2002b). W latach 1997–2015 r. w obu tych seriach wydano 37 książek. Były to zarówno prace własne ks. Walewandra, jak i prace doktorskie oraz niektóre magisterskie Jego studentów, a także rozprawy autorów krajowych i zagranicznych. Zorganizował 10 sympozjów polonijnych (prawie wszystkie o charakterze międzynarodowym) i 7 ogólnopolskich o tematyce pedagogicznej.

Od lat 90. XX w. ks. Walewander łączył w sposób harmonijny i owocny funkcje dyrektora Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL z funkcją prezesa Lubelskiego Oddziału Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, a także członka Prezydium Stowarzyszenia Współpracy Polska–Wschód. Organizował szereg konferencji poświęconych Polakom na Wschodzie. Jego wkład w badania nad dziejami Polonii na Wschodzie i ich efekty inspirowały i do dziś inspirują wielu badaczy. Wielką zasługą ks. Walewandra było to, że w trakcie tych spotkań naukowych potrafił zgromadzić zarówno znawców cieszących się ugruntowaną już pozycją w świecie nauki, jak i młodych badaczy, dopiero rozpoczynających karierę naukową. Za swój wkład w badania nad dziejami Polonii na Wschodzie został nagrodzony dwoma prestiżowymi wyróżnieniami: Nagrodą im. Ireny i Franciszka Skowyrów (1990) i Nagrodą im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (1993). Do Jego bogatego dorobku związanego z badaniem losów Polaków poza granicami kraju należy jeszcze dołączyć studia nad Polonią w Austrii, Kanadzie i Ameryce Łacińskiej.

W 1995 r. uzyskał na KUL-u habilitację na podstawie rozprawy *Wychowanie chrześcijańskie w nauczaniu i praktyce Kościoła katolickiego na ziemiach polskich w II połowie XIX wieku* (Walewander, 1994).

Prace w Instytucie Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL łączył również z badaniami w przedmiocie pedagogiki. Bardzo bliska była mu biografistyka pedagogiczna, która ściśle łączyła się z Jego kwerendami historycznymi, oraz pedagogika porównawcza. W 1997 r. został powołany na funkcję kierownika nowo powstałej Katedry Pedagogiki Porównawczej w Instytucie Pedagogiki KUL. Pracował w tym Instytucie od 1996 r. Kierując seminarium magisterskim i doktoranckim, wypromował 215 magistrów i 10 doktorów. Spośród Jego doktorów czterech z czasem uzyskało habilitację. Ponadto pod kierunkiem ks. Walewandra w Puławskiej Szkole Wyższej powstało 29 prac licencjackich. Dla studentów IV i V roku pedagogiki prowadził wykłady fakultatywne, m.in. *Pedagogika katolicka na ziemiach polskich w II połowie XIX wieku*; *Wychowanie duchowe w chrześcijaństwie*; *Dziedzictwo pedagogiczne XIX wieku w okresie międzywojennym*; *Formacja chrześcijańska. Wybrane zagadnienia*; *System opieki nad dzieckiem w Unii Europejskiej*.

W 2009 r. uzyskał tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych. Podstawą do nadania tytułu była monografia pt. *Pedagogika katolicka w diecezji lubelskiej 1918–1939* (Walewander, 2007).

Twórczość ks. prof. Walewandra zawarta jest w około tysiącu publikacji. Są to monografie, studia, sprawozdania i komunikaty naukowe, noty biograficzne, recenzje oraz publicystyka historyczna i pedagogiczna (Ryszka, 2015). W badaniach naukowych ks. Walewandra można wyodrębnić wiele obszarów. Początkowo interesował się historią Kościoła, z czasem podjął badania historyczne nad pedagogiką chrześcijańską i studia nad Polonią, które stały się głównymi nurtami Jego pracy naukowej. W każdej dziedzinie duże uznanie budzi starannie dobrana baza źródłowa, uwzględniająca zarówno źródła rękopiśmienne, jak i drukowane, prasę katolicką i świecką czy ikonografię.

Jednym z bardziej istotnych obszarów Jego badań naukowych była pedagogika chrześcijańska, gdzie z całej prakseologii wychowawczej Kościoła w Polsce – stosowanej w instytucjach, placówkach kościelnych i w duszpasterstwie ogólnym – starał się wydobyć założenia i zasady własne. Ks. Walewander próbował ukazać, w jaki sposób Kościół poprzez słowo, sakramenty, praktyki, liturgię realizował wartości pedagogiczne. Pedagogii Kościoła poświęcił swoją rozprawę habilitacyjną (Walewander, 1994). Zawarte w niej tezy i konstatacje poszerzył później w kilku studiach dotyczących rozwoju pedagogii chrześcijańskiej i jej wpływu na społeczeństwo polskie w drugiej połowie XIX wieku, kiedy to szerzyły się prądy liberalne i ateistyczne, walczące z Kościołem. Uważał, że pedagogia, a w konsekwencji pedagogika chrześcijańska i kościelna, nie poprzestaje na kształtowaniu postaw zewnętrznych i zachowań empirycznych, lecz chce wpływać na postawy duchowe, sięgać do ducha ludzkiego i do głębi osoby. Swoje rozważania dotyczące tej kwestii zawarł m.in. w publikacji *Religijność w perspektywie dziejowej. Studia i szkice* (Walewander, 1996b). Niewątpliwie do najważniejszych prac ks. Walewandra z dziedziny pedagogiki, napisaną w oparciu o szerokie źródła, należy *Pedagogika katolicka w diecezji lubelskiej 1918–1939* (Walewander, 2007). Obejmuje ona całokształt zadań pedagogicznych Kościoła na przykładzie diecezji lubelskiej. Ze zjawisk codziennych, często niezauważanych, są tu wydobyte liczne oryginalne zasady pedagogiczne. Warto zaznaczyć, że ks. Walewander obok przedstawienia, analizy i syntezy wielu kwestii, wskazuje również na pewną fałdowość czy słabość niektórych środków wychowawczych. Za mocną stronę tej publikacji można uznać jej podstawę źródłową. Autor przebadiał przede wszystkim archiwa kościelne, wydawnictwa parafialne i przeprowadził kwerendę lokalnej prasy katolickiej. Źródła te odślaniają nie tylko program wychowawczy Kościoła i sposoby jego realizacji, ale dają badaczowi także przesłanki do wyrobienia sobie poglądu na temat relacji Kościół – społeczeństwo, potrzeb tego ostatniego oraz prób odpowiedzi Kościoła na nie. Różnorodne źródła archiwalne i drukowane uzupełnia ogromna liczba wykorzystanych publikacji o charakterze pamiątnikarskim. Są one bardzo ważne w opracowaniach historycznych. Praca ta ukazuje wielowymiarowość i złożoność działalności edukacyjnej Kościoła

w diecezji lubelskiej w okresie międzywojennym. W rozprawie pt. *Działalność wychowawcza Kościoła Lubelskiego 1939–1945* (Walewander, 2009) kontynuował podejmowane wcześniej problemy. Zwracał uwagę na nieco inne formy działalności wychowawczej Kościoła, związane z ekstremalną sytuacją, jaką była okupacja niemiecka. Podobną problematykę podjął w publikacji o losach kapłanów Zamojszczyzny (Walewander, 1996a) oraz we wspomnieniach ks. Marcina Bardela, więźnia obozów niemieckich, które przygotował do druku (Walewander, 1995). Innym przejawem kontynuacji badań ks. Walewandra w dziedzinie pedagogiki chrześcijańskiej było współautorstwo, redakcja i przedmowa do dzieła zbiorowego pt. *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej 1944–1956* (Walewander, 2002a). Nie pomijał w swoich badaniach również teorii pedagogicznych rozwijających się poza nurtem katolickim. Przygotował do wydania pracę *O duszy nauczycielstwa* słynnego pedagoga Jana Władysława Dawida (Walewander, 1997). Jest również redaktorem i współautorem zbiorowego wydawnictwa pt. *Katolicka a liberalna myśl wychowawcza w Polsce w latach 1918–1939* (Walewander, 2000c).

Drugim, bardzo istotnym, nurtem badań ks. Walewandra była problematyka polonijna, której poświęcił wiele publikacji. Najpierw zajmował się Polakami w Kanadzie, czego rezultatem były dwa tomy pracy zbiorowej, poświęcone parafiom i kościołom polskim w tym kraju (Walewander, 1992, 1993b). Następnie zajął się badaniem losów Polaków żyjących na Wschodzie, w krajach powstałych po rozpadzie Związku Sowieckiego. Dzięki współpracy z przedstawicielami różnych środowisk naukowych z Polski i zagranicy powstało szereg monografii poświęconych Polakom na Łotwie, w Estonii, Rosji, Mołdawii, Armenii, Gruzji, Azerbejdżanie czy na Krymie. Włożył wiele pracy w studia nad emigracją polską, wolną i przymusową, nad uchodźcami i nad deportowanymi, głównie na Wschód. Również w tym nurcie zajmował się postawami mentalnymi, społecznymi i religijnymi. Interesowały Go problemy pedagogiczne, jednostkowe i zbiorowe. W pracy pt. *Problematyka wychowawcza w środowiskach emigracyjnych* (Walewander, 2000a) pisał o roli Kościoła (parafii, kapłana) w organizacji działalności szkolno-wychowawczej w środowiskach emigracyjnych. Wychowanie na emigracji, przede wszystkim wychowanie dzieci i młodzieży, ale także dorosłych, dokonujące się w rodzinach, stowarzyszeniach, organizacjach i wspólnotach, ukazywał jako złożony proces. W działalności wychowawczej, prowadzonej głównie przez duchowieństwo posługujące się teologiczną koncepcją wychowania, chodziło między innymi o utrzymanie lub wzbudzenie więzi duchowej ze starą ojczyzną, o szacunek dla niej i dla jej tradycji, a jednocześnie o otwarcie się na nową ojczyznę, na nowe społeczeństwo i nową kulturę i, co najważniejsze, o kształtowanie zdrowych postaw moralnych, które na emigracji są często zagrożone. Dokonał również wielu pionierskich analiz metodologicznych (Walewander, 1998b, 2000b; Koseski, 2003). Do pracy Koseskiego napisał obszerną przedmowę.

Ważne miejsce w Jego dorobku naukowym zajmuje biografistyka, prezentowana w formie biogramów, not biograficznych oraz opracowań zwartych

(Walewander, 1989b; 1993a; 2010; 2015b). Są to głównie sylwetki ludzi Kościoła, ilustrujące ich działalność duszpasterską i szeroko rozumianą pracę edukacyjną.

Ważną grupę publikacji w dorobku ks. Walewandra stanowią liczne publikacje zaliczane do literatury pamiątkarskiej. Opracował i opatrzył wstępem pamiątniki z okresu okupacji lubelskiego sędziego Remigiusza Moszyńskiego (Walewander, 2014c). Ponadto opublikował kilka wydawnictw o charakterze pamiątkarskim, związanych z problematyką polonijną. Szczególną wartość mają wydawnictwa określane mianem ego-dokumentów. Są to przede wszystkim kazania i przemówienia ks. Walewandra oraz publikacja poświęcona Matce (Walewander, 2013; 2014a; 2014b; 2015a; 2018). Wiele kazań i przemówień okolicznościowych poświęconych jest problematyce pedagogicznej i oświatowej oraz biograficznej. Z kolei *Myśli o Matce* są wyrazem hołdu, jaki ks. Walewander złożył swojej Matce po Jej śmierci. Publikacje te, mające charakter autobiograficzny, ukazują, z jednej strony, niezwykle aktywność ks. Walewandra, a z drugiej – Jego system wartości, który chciał przekazać uczestnikom spotkań religijnych i naukowych.

Odrębnym, choć drugoplanowym nurtem w twórczości naukowej ks. Walewandra jest historia Kościoła. Stanowi ona pomoc dla pedagogiki kościelnej. Uważał, że nie da się zrozumieć pedagogiki kościelnej bez znajomości historii Kościoła. Zainteresowanie tą problematyką można dostrzec w publikacjach na temat pedagogii Kościoła w krajach powstałych po rozpadzie Związku Sowieckiego (Walewander, 1998a).

Bliska Jego sercu była także mała ojczyzna – Zamojszczyzna, a zwłaszcza rodzinna wioska Niemirówek oraz parafia krasnobrodzka z Sanktuarium Matki Bożej Krasnobrodzkiej, której był wielkim czcicielem i propagatorem (Walewander, 2012; 2020; 2021). Jedną z ostatnich Jego publikacji jest artykuł *Dominikanie w ołtarzu krasnobrodzkiego sanktuarium* (Walewander, 2025) przesłany do księgi jubileuszowej prof. Mariana Surdackiego.

W bardzo aktywnym i pracowitym życiu ks. Walewandra doskonale splatały się dociekliwość oraz solidność badacza i oddanego nauczyciela akademickiego z pasją duszpasterską i wychowawczą, przynosząc imponujące wprost wyniki. Te cechy działalności skłoniły do powierzenia Mu wielu ról społecznych, kulturalnych i naukowych, także kościelnych. Uczestniczył w wielu gremiach naukowych oraz w organizacji życia naukowego i ogólnokulturowego w skali całego kraju. Był członkiem ponad 20 towarzystw naukowych, wielu komisji, komitetów i rad, m.in.: Towarzystwa Naukowego KUL (od 1980 członek TN, od 2006 do Przewodniczący TN w ramach Wydziału Nauk Społecznych), Towarzystwa Naukowego Polska–Wschód z siedzibą w Warszawie, Towarzystwa Polsko-Austriackiego w Lublinie, Rady Fundacji Rozwoju KUL, Komisji Rewizyjnej do skontrolowania agend gospodarczych i finansowych KUL, Lubelskiego Klubu Polonijnego, Komitetu Badania Polonii Wydziału I Nauk Społecznych PAN, Komisji Historycznej ds. beatyfikacji Służebnicy Bożej Matki Kolumby Białeckiej, Catholica Unio Internationalis, Rady Naukowej

Centrum Studiów Latinoamerykańskich CESLA Uniwersytetu Warszawskiego, Komitetu Honorowego Obchodu Jubileuszu 100-lecia „Strzechy” w Wiedniu, powstałej w Lublinie Rady Porozumiewawczej Badań nad Polonią i Polakami na Obczyźnie. Uczestniczył też w pracach Komitetu Organizacyjnego 50. Międzynarodowego Kongresu Amerykanistów w Warszawie w dniach 10–14 lipca 2000 r., ponadto w Radzie Naukowo-Programowej Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców (UMCS), Radzie Naukowej Zakładu Biografistyki Polonijnej Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie, Radzie Programowej Ośrodka Myśli Politycznej w Krakowie, Radzie Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie”, Senackiej Komisji Bibliotecznej KUL, Radzie Naukowej Centrum Dziedzictwa Kulturowego Polonii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Radzie Programowej Fundacji „Polonia Semper Fidelis”.

Należał także do wielu rad naukowych czasopism naukowych, m.in.: „Studiów Polonijnych” (redaktor naczelny), „Roczników Pedagogicznych” czy „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, gdzie służąc swoim doświadczeniem i wiedzą, dbał o wysoki poziom naukowy czasopism. Często na ich łamach zamieszczał recenzje nowości wydawniczych i popularyzował ludzi nauki, szczególnie zasłużonych dla pedagogiki.

Ta gotowość uczestniczenia i angażowania w tak wielu gremiach świadczyła o Jego szerokich zainteresowaniach i kompetencjach.

Za swoją działalność i zaangażowanie otrzymał wiele wyróżnień i odznaczeń, m.in. godność kanonika honorowego Kapituły Archikatedralnej Lubelskiej i kapelana Jego Świątobliwości. Liczne nagrody i odznaczenia zebrane zostały w publikacji poświęconej Jego dorobkowi (Ryszka, 2015, s. 209–213). Spośród ważniejszych należy wymienić:

1990 – nagroda naukowa KUL im. Franciszka Skowryry za książkę *Echa powstania styczniowego w prasie austriackiej*,

1993 – nagroda naukowa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego za redakcję i współautorstwo książki *Polacy w Kościele katolickim w ZSRR* (1991),

1999 – medal honorowy „Polonia Semper Fidelis” za zasługi i pomoc w opracowaniu *Ilustrowanego słownika biograficznego Polonii świata*, przyznany przez Zakład Biografistyki Polonijnej Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie,

2000 – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski „Polonia Restituta”,

2000 – medal Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” za pracę na rzecz rodaków poza granicami kraju i oddanie sprawom „Wspólnoty Polskiej”,

2002 – Order Gwiazdy Białej, przyznany przez prezydenta Republiki Estonii, za współautorstwo i redakcję książki *Polacy w Estonii* (1998),

2002 – medal prezydenta Miasta Lublina w uznaniu zasług dla Miasta Lublina w dziedzinie współpracy z Polonią,

2004 – medal Fundacji Pomoc Polakom na Wschodzie „Meritus Patriae”,

2008 – medal „Serce dla Serc” przyznany przez Kościół polskokatolicki za wybitny wkład w ruch ekumeniczny,

2014 – odznaczenie za zasługi dla Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych.

Większość odznaczeń, w tym Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, przekazał jako wota do sanktuarium w Krasnobrodzie.

Ksiądz profesor Edward Walewander zapamiętany zostanie w środowisku naukowym, przez swoich przyjaciół, znajomych oraz uczniów jako przykład człowieka, którego cechowała wielka erudycja, bardzo wysoka kultura osobista oraz takt. W ciągu całego swojego życia potrafił zjednywać sobie ludzi różnych środowisk. Świadczy o tym m.in. publikacja przygotowana dla Niego z okazji 70. urodzin (Rykowska, Kuniszewska, Stopikowski, 2017). Zaproszeni zostali do jej współtworzenia profesorowie, kapłani, przyjaciele, uczniowie i członkowie rodziny. Wszyscy dzielili się swoimi wspomnieniami ze spotkań z ks. prof. Walewandrem, wyrażając podziw dla Jego osoby oraz wdzięczność za dar spotkania Go na swojej drodze życiowej. Zapamiętany zostanie jako człowiek pracy, wymagający od siebie i od innych, otwarty na współpracę i zawsze gotowy do pomocy. Spuścizna, jaką pozostawił po sobie, przez długie lata będzie inspiracją dla wielu badaczy, a co za tym idzie – pamięć o ks. prof. Edwardzie Walewandrze będzie ciągle żywa.

BIBLIOGRAFIA

Koseski A. (2003), *Procesy migracji i społeczności polonijne. Problematyka metodologiczno-historiograficzna*, Lublin–Pułtusk: Wydawnictwo Akademii Humanistycznej im. A. Gieysztora.

Ryszka Ł. (2015), *Bibliografia prac ks. Edwarda Walewandra (1974–2014) wydana z okazji 40-lecia Jego święceń kapłańskich staraniem przyjaciół i dawnych studentów*, Lublin: Liber Duo.

Śladkowski W. (2017), *Ksiądz Prof. Edward Walewander w oczach zaszczyconego Jego przyjaźnią*, w: N. Rykowska, T. L. Kuniszewska, R. Stopikowski (red.), *Wśród swoich. Ksiądz Profesor Edward Walewander*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Walewander E. (1989a), *Echa Powstania Styczniowego w prasie austriackiej*, Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych.

Walewander E. (1989b), *Kolumba Bialecka i Zgromadzenie Sióstr Dominikanek*, Lublin: Wydawnictwo KUL.

Walewander E. (1993a), *Dominikański wzorzec świętości w życiu i dziele Kolumby Bialeckiej 1838–1887*, Katowice: Unia.

Walewander E. (1994), *Wychowanie chrześcijańskie w nauczaniu i praktyce Kościoła katolickiego na ziemiach polskich w II połowie XIX wieku*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Walewander E. (1996a), *Kapłani Zamojszczyzny w okresie okupacji*, Lublin: Wspólnota Polska.

Walewander E. (1996b), *Religijność w perspektywie dziejowej. Studia i szkice*, Lublin: Wspólnota Polska.

Walewander E. (1998a), *Katolicyzm na wschód od Bugu. Fakty i nadzieje*, Nakło nad Notecią: Wspólnota Polska.

Walewander E. (1998b), *Polonia w Ameryce w badaniach środowiska naukowego KUL*, w: M. Malinowski (red.), *Polonia latynoamerykańska w polskiej nauce i praktyce społecznej: tendencje najnowsze i wyzwania*, Warszawa: Centrum Studiów Latynoamerykańskich UW.

Walewander E. (2000a), *Problematyka wychowawcza w środowiskach emigracyjnych*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Walewander E. (2000b), *Z badań nad rodziną polonijną*, „Studia Polonijne” t. 21.

Walewander E. (2007), *Pedagogika katolicka w diecezji lubelskiej 1918–1939*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Walewander E. (2009), *Działalność wychowawcza Kościoła Lubelskiego 1939–1945*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Walewander E. (2010), *Biskup lubelski Marian Leon Fulman: pedagog trudnych lat*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Walewander E. (2011), *Katedra Pedagogiki Porównawczej*, w: A. Rynio, R. Skrzyniarz (red.), *Pedagogika na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Historia i współczesność*, Lublin: Jedność.

Walewander E. (2012), *Proboszczowie krasnobrodzcy od połowy XIX wieku*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Walewander E. (2013), *Kazania i przemówienia. t. I Wybór*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Walewander E. (2014a), *Kazania i przemówienia, t. II (2011–2013)*, Lublin: Wydawnictwo KUL.

Walewander E. (2014b), *Myśli o Matce*, Lublin: Wydawnictwo KUL.

Walewander E. (2015a), *Kazania i przemówienia, t. III (2013–2015)*, Lublin: Wydawnictwo KUL.

Walewander E. (2015b), *Życie w obronie wartości. Siostra Gabriela Jaworska OP 1950–2012*, Lublin: Liber Duo.

Walewander E. (2018), *Kazania i przemówienia, T. IV Wybór*, Lublin: Wydawnictwo KUL.

Walewander E. (2020), *Niemirówek w starej fotografii. Ludzie i wydarzenia*, Lublin–Niemirówek: Liber Duo.

Walewander E. (2021), *Kapłani w mojej pamięci*, Lublin: Liber Duo.

Walewander E. (2022), *Przeminęło w mgnieniu oka... Obrazki z życia*, Lublin: Liber Duo.

Walewander E. (2025), *Dominikanie w oltarzu krasnobrodzkiego sanktuarium*, w: W. Partyka, *Człowiek – Wspólnota – Dziedzictwo. Księga jubileuszowa z okazji 70. Urodzin i 45-lecia pracy naukowej Profesora Mariana Surdackiego*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Walewander E. (oprac.) (1995), Bardel M., *Z Krasnobrodu przez obozy i obcyzną do rodzinnych stron*, Lublin: Wspólnota Polska.

Walewander E. (oprac.) (1997), Dawid J.W., *O duszy nauczycielstwa*, Lublin: Wydawnictwo KUL.

Walewander E. (oprac.) (2002b), *Losy pedagogów polskich na Wschodzie*, Warszawa: Stowarzyszenie Współpracy Polska–Wschód.

Walewander E. (oprac.) (2014c), Moszyński R., *Dzienniki 1939–1945. Wojna i okupacja w Lublinie w oczach dorosłych i dzieci*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Walewander E. (red.) (1992), *Leksykon geograficzno-historyczny parafii i kościołów polskich w Kanadzie*, t. I, Lublin: Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL.

Walewander E. (red.) (1993b), *Leksykon geograficzno-historyczny parafii i kościołów polskich w Kanadzie*, t. II, Lublin: Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL.

Walewander E. (red.) (2000c), *Katolicka i liberalna myśl wychowawcza w Polsce w okresie międzywojennym. Zagadnienia wybrane*, Lublin: Wydawnictwo KUL.

Walewander E. (red.) (2001), *Polacy na Uniwersytecie w Innsbrucku*, Lublin: Wydawnictwo KUL.

Walewander E. (red.) (2002a), *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej 1944–1956*, Lublin: „Bamka” Studio Komputerowo-Wydawnicze.

Rev. Prof. Edward Walewander (1947–2025) – priest, teacher, polish community activist

Summary

Aim: The purpose of this article is to present the biography, scientific, teaching and organizational achievements of Rev. Prof. Edward Walewander (1947–2025).

Methods: An analysis of source materials and literature.

Results: Presentation of the biography and scientific, teaching and organizational achievements of Ref. Prof. Edward Walewander. Affiliated with the John Paul II Catholic University of Lublin. At the Institute of Pedagogy, as head of the Department of Comparative Pedagogy, he conducted research in Christian pedagogy, biographical studies, and Church history. Over the years associated with the Institute for Research on the Polish Diaspora and Polish Chaplaincy of the John Paul II Catholic University of Lublin (in 1990–2005 – headed the Institute), he conducted extensive research on the Polish diaspora scattered around the world, especially in the East, culminating in a number of valuable scientific publications. Author of about a thousand publications (monographs, studies, reports, scientific communications, biographical notes, reviews, historical and pedagogical journalism).

Conclusions: Rev. Prof. Edward Walewander is remembered for his work on behalf of the Polish diaspora, Polish pastoral ministry, and Polish pedagogy. The analyses presented herein show that the academic achievements of Rev. Prof. Edward Walewander and his commitment to the development of science are of great importance for the development of Polish pedagogical thought, educational practice, and the strengthening of ties with the Polish diaspora around the world.

Keywords: Rev. Edward Walewander, the John Paul II Catholic University of Lublin, the Institute for Research on the Polish Diaspora and Polish Chaplaincy of the John Paul II Catholic University of Lublin, educator, priest.